

व्यवस्थापिका-संसद
विकास समिति
भारतको दिल्ली, गुजरात अवलोकन भ्रमण सम्बन्धी प्रतिवेदन
(मिति २०७३।३।२४-२०७३।४।१ गते सम्म)

व्यवस्थापिका-संसद

सिंहदरवार, काठमाडौं

फोन नं.: ०१-४२००४९९

Email : bikashsamiti@gmail.com

सम्माननीय सभामुखज्यू,

व्यवस्थापिका-संसद विकास समितिले नेपालको भौतिक पूर्वाधार तथा सडक क्षेत्रको विकास, दुर्गम क्षेत्रको सडक सञ्जाल विस्तार र समग्र क्षेत्रको विकास निर्माण, स्थानीय स्तरमा हुने विकास निर्माण, सूचना प्रविधिको विकास, राष्ट्रिय गौरवका आयोजनाहरूको निर्माण लगायत देशको समसामायिक विषयहरूमा महत्वपूर्ण बैठकहरू राखी सरोकारवाला निकायहरूलाई सुझाव तथा निर्देशनहरू दिंदै आएको छ । नेपालमा मिति २०७३ साल वैशाख १२ गतेको विनासकारी भूकम्पपछि उद्धार, राहत र पुनर्निर्माणका कार्यहरूलाई प्रभावकारी बनाउने सम्बन्धमा समितिमा विज्ञ, सरोकारवाला निकाय आदि सबैसँग छलफल र परामर्श गरी निर्देशन गरे अनुसार कार्य गर्ने सम्बन्धमा राहत र उद्धारका कार्यहरू समग्रमा प्रभावकारी भएको थियो । तर पुनर्निर्माणको काम ज्यादै चुनौतिपूर्ण भएकोले यसलाई कसरी प्रभावकारी रूपमा सञ्चालन गर्न सकिन्छ, भन्ने सन्दर्भमा विकास समितिमा सम्माननीय प्रधानमन्त्री, पुनर्निर्माण प्राधिकरण र सरोकारवाला निकायहरूसँग पटक-पटक छलफल भएको थियो । यसै सन्दर्भमा पुनर्निर्माण कार्यलाई प्रभावकारी बनाउने सन्दर्भमा समितिले भारत सरकारसँग छलफल र परामर्श गरी भारतको गुजरातमा सन् २००१ मा गएको भूकम्प पछिको पुनर्निर्माणको अवस्था र भारतको दिल्ली, गुजरात आदि शहरहरूमा भएको सडक सञ्जालहरूको विस्तार लगायत सम्पूर्ण पूर्वाधारहरूको अवलोकन गरी नेपालको भूकम्प पछिको पुनर्निर्माण, सडक क्षेत्रको विस्तार र विकासमा योगदान पुग्न सक्ने विचार गरी भारतको दिल्ली र गुजरातमा जाने कार्यक्रमको तय भारतीय दुतावाससँगको छलफल र समन्वयमा भएको थियो ।

भ्रमण कार्यक्रम मिति २०७३ असार २४ गतेदेखि साउन १ गते (8 to 16 July, 2016) सम्म भएको थियो । यो अवधिमा समितिको भ्रमण टोलीले भ्रमण स्थानमा भएको पूर्वाधार विकास र पुनर्निर्माणको अवलोकन गर्नुका साथै त्यस क्षेत्रमा भएको महत्वपूर्ण विकास निर्माणको पनि अवलोकन गर्‍यो । यसै क्रममा त्यहाँ रहेका सरकारी तथा गैर सरकारी संस्थाहरू: अन्तर्राष्ट्रिय सहयोग परिषद् (ARSP) RIS, Seismological Center, SAARC Asian University आदि संस्थाहरू द्वारा आयोजित अन्तरक्रिया कार्यक्रममा सहभागी भई त्यहाँको सडक संजाल, भूकम्प पछिको पुनर्निर्माण, मेट्रो रेल सेवाको विकास र समसामायिक राजनीतिक विषयमा छलफल भएको थियो । यही छलफल अध्ययन र अवलोकन भ्रमणको आधारमा यो प्रतिवेदन तयार भएको व्यहोरा अवगत गर्दछु ।

रविन्द्र अधिकारी
सभापति

पृष्ठभूमि

व्यवस्थापिका-संसद, विकास समितिमा देशको पूर्वाधार विकास, सडक सञ्जालको विस्तार, राष्ट्रिय प्राथमिकता प्राप्त आयोजनाहरूको निर्माण र मिति २०७२ साल वैशाख १२ गतेको विनासकारी भूकम्प पछिको उद्धार, राहत तथा पुनर्निर्माण गर्ने सम्बन्धमा सरोकारवाला निकायहरूसँग समय समयमा छलफल भएको थियो । यसै क्रममा यस विषयका विज्ञहरूलाई समितिमा आमन्त्रण गरी छलफल तथा परामर्शका आधारमा सम्बन्धित निकायमा आवश्यक सुझाव तथा निर्देशनहरू दिने कार्य पनि भएका थिए । देशको विकासलाई योजनावद्ध तवरबाट सञ्चालन गर्ने र पुनर्निर्माण कार्यलाई प्रभावकारी बनाउने सम्बन्धमा भारत सरकारबाट भारतमा भएको पूर्वाधार विकास र सन् २००१ को गुजरातमा गएको भूकम्प पछिको पुनस्थापना र पुनर्निर्माण अध्ययन तथा अवलोकन गर्न समितिका माननीय सदस्यहरू रहेको एक टोली भ्रमणमा जाने कार्यक्रम तय भए अनुसार समितिको मिति २०७३ वैशाख २२ गतेको निर्णयले भारतको भ्रमणमा जाने निर्णय गरेको थियो । समितिको निर्णय तथा भारत सरकारले गरेको कार्यक्रमको तय अनुसार मिति २०७३ साल असार २४ गतेदेखि १ गते (8- 16 July, 2016) सम्म भारतको दिल्ली हुँदै अहमेदावादमा भएको भूकम्प पछिको पुनर्निर्माणको वास्तविक अवस्थाको अध्ययन अवलोकन गर्ने कार्य गर्‍यो ।

भारतमा भएको भौतिक पूर्वाधारको विकास, दिल्ली-आग्रा खण्डमा निर्माण भएको यमुना एक्सप्रेस रोड, मेट्रो रेल सेवा, गुजरातको भुजमा भूकम्पबाट क्षति भएको बस्ती तथा भौतिक संरचनाहरूको पुनर्निर्माणहरूको अध्ययन अवलोकन गरेको थियो । दुई देशविचको राजनीतिक, आर्थिक अवस्था, नेपाल भारतविच सुमधुर सम्बन्ध कायम गरी भारतमा भएको विकास निर्माणका सम्भावनाहरूलाई नेपालमा कसरी अवलम्बन गर्न सकिन्छ भन्ने विषयमा छलफल केन्द्रीत भएको थियो । भ्रमण कार्यक्रममा भारतका विदेश मन्त्री सुशमा स्वराज लगायतका मन्त्रीहरू, पूर्व राजदूत श्याम शरण, राकेश सुद, शिवशंकर मुखर्जी, पूर्वाधार विकास तथा पुनर्निर्माण आदि विषयका विशेषज्ञहरूसँग नेपाल-भारतको विकास निर्माण, राजनैतिक मामिला, दुई देशीय सम्बन्ध, नेपालमा निर्माणाधीन अवस्थामा रहेका हुलाकी राजमार्ग, निजगढ-काठमाडौं द्रुतमार्ग, हाइड्रो पावरहरूको निर्माण लगायतका महत्वपूर्ण विकास निर्माणका आयोजनाहरूका विषयमा छलफल भएको थियो ।

भ्रमणमा सहभागी माननीय सदस्य तथा कर्मचारीहरूको नामवली :

माननीय सदस्य:

१.मा० रविन्द्र अधिकारी - सभापति	२.मा० अजय शंकर नायक
३.मा० कर्ण बहादुर वि.क.	४.मा० जीवन बहादुर शाही
५.मा० दिनेश प्रसाद शाह	६.मा० प्रेम बहादुर आले
७.मा० महेन्द्र यादव	८.मा० बैजनाथ चौधरी थारु
९.मा० रन्जना कुमारी सरकार	

सचिवालयका कर्मचारी:

१. उप सचिव श्री घनिन्द्रराज चिमौरिया
२. शाखा अधिकृत श्री शिवदत्त बराल
३. कम्प्युटर अपरेटर श्री दिपाकुमारी दुलाल

भ्रमणको उद्देश्य

विकास समितिको भारतमा भएको ९ दिने भ्रमण कार्यमा मुख्यतया देहायका विषयहरूमा केन्द्रीत रहेको थियो ।

- भारतमा भएको पूर्वाधार विकासको अध्ययन अवलोकन गर्ने ।
- सन् २००१ मा भारतको गुजरात विशेष गरी (भुज) मा भएको भूकम्प पछिको पुनर्निर्माणको अवलोकन गरी नेपालमा भूकम्पबाट भएको क्षतिको पुनर्निर्माणमा सहयोग पुऱ्याउने ।
- भारतमा केन्द्रीय र प्रान्तीय संसद, त्यहाँका समितिहरू, तिनीहरूको कार्य प्रणाली र समितिको प्रभावकारिता आदि विषयमा अध्ययन अवलोकन गर्ने ।
- नेपाल भारतको संसदीय गतिविधि, समसामयिक विषयवस्तु र राजनीतिक छलफल तथा परामर्श गरी दुई देशीय सम्बन्ध सुमधुर बनाई नेपालको विकास निर्माणमा सहयोग पुऱ्याउने ।

भ्रमण कार्यक्रम :

विकास समितिको भारत भ्रमण कार्यक्रम मिति २०७३ साल असार २४ गतेदेखि श्रावण १ गते (July 8 to 16 2016) सम्मको रहेको थियो । २४ गते Indian Airline बाट Delhi प्रस्थान भै सोही दिन भारतको अन्तर्राष्ट्रिय सहयोग परिषद् (ARSP) द्वारा आयोजना भएको कार्यक्रममा नेपाल भारत दुई देशीय सम्बन्ध, आर्थिक सामाजिक क्षेत्र र विकास निर्माणका समसामयिक विषयमा छलफल भयो । असार २५ गते दिल्ली-आग्रा जोड्ने यमुना Express को अवलोकन गरी आग्रा ताजमहलको अनुगमन गर्ने कार्य सम्पन्न भयो । त्यसैगरी वैशाख २६ गते New Delhi का State Minister सँग भेट वार्ता गरी नेपालको समसामयिक विषय विकास निर्माण र पञ्चेश्वर परियोजना आदिसँग सम्बन्धित विकास निर्माणको विषयमा छलफल भयो । त्यसै गरी RIS (Research and Information System for Developments) सँग पूर्व राजदूत श्याम शरण, शिवशंकर मुखर्जी, राकेश सुद लगायत Diplomats हरूसँग छलफल भएको थियो ।

त्यसपछि दिल्ली को चर्चित अक्षरधाम मन्दिरको भ्रमण तथा अवलोकन भयो र त्यही दिन बेलुका ८:०० बजे Air India बाट समितिको भ्रमण टोली गुजरातको लागि प्रस्थान गर्‍यो । सन् २००१ मा भारतको गुजरात प्रान्तमा भूकम्पबाट भएको क्षती तथा त्यसको पुनर्निर्माणको अवलोकन गर्ने क्रममा Seismological Center मा Earthquake बाट भएको क्षति Earth Quake को पूर्व जानकारी प्राप्त गर्न सकिने Control Room को बारेमा अवलोकन गर्ने कार्य भयो । असार २८ र २९ गते भुजमा भएको भूकम्प प्रभावित क्षेत्रको अवलोकन, त्यहाँ भएको पुनर्निर्माण सम्बन्धमा जानकारी लिने कार्य लगायत Reconstruction Area को अनुगमन तथा सम्बन्धित व्यक्तिहरूसँग समेत सोधपुछ गरी त्यहाँको वास्तविक अवस्थाको बारेमा जानकारी लिने कार्य भयो । त्यसै क्रममा India House, Museum आदिको अवलोकन गर्ने कार्य सम्पन्न भयो । असार ३० गते गुजरातको विधान सभाको अवलोकन तथा त्यहाँको Secretary सँग छलफल गरी त्यहाँको राज्यसभामा रहेको व्यवस्था बारे जानकारी लिने कार्य भयो ।

सोही दिन बेलुका ८:०० बजे Air India बाट दिल्लीका लागि प्रस्थान गरियो । ३१ गते नयाँ दिल्लीमा Metro Rail सेवा सञ्चालन सम्बन्धमा छलफल तथा अन्तरक्रिया कार्यक्रम र Metro Rail Riding / Metro Rail सेवा सञ्चालनसँग सम्बन्धित Museum visit गर्ने कार्य गरियो । त्यसै गरी दिल्लीमा रहेको SAARC Asia University, New Delhi मा President Dr. Kabita A Sharma द्वारा आयोजित कार्यक्रममा Dr. A K Mallik, Amb Shashank, पूर्व राजदूतहरू, प्राध्यापक, विद्यार्थीहरूको सहभागीतामा विश्वविद्यालयको समसामयिक विषय राजनीतिक तथा आर्थिक, सामाजिक र नेपाल-भारत सम्बन्ध आदि विषयहरूमा चर्चा भएको थियो । त्यसै क्रममा त्यहाँ भएका नेपाली शिक्षक विद्यार्थी लगायत प्रभुद्ध वर्गसँग पनि औपचारिक तथा अनौपचारिक छलफल तथा भेटवार्ता सम्पन्न भएको थियो ।

यसरी विकास समितिको भ्रमण अवधिभर भारत सरकारद्वारा निर्धारित व्यस्त कार्यक्रम तालिका अनुसारको कार्यक्रममा सहभागी भै भ्रमण कार्यक्रमको उद्देश्य अनुसार त्यहाँको विकास निर्माण, राजनीति, सामाजिक, आर्थिक क्षेत्र तथा भूकम्प पछिको पुनर्निर्माण, पुनर्स्थापना लगायत समसामयिक विषयमा जानकारी तथा अवलोकन गरी समितिको भ्रमण टोली मिति २०७३ साल श्रावण १ गते Delhi Airline बाट ५ बजे काठमाडौं आईपुगेको थियो ।

भ्रमणबाट प्राप्त उपलब्धी :

नेपाल-भारत दुई छिमेकी देश हुन नेपालको भूगोल रहन सहन, भाषा संस्कृति आदि अवस्थाहरुले गर्दा पनि नेपालको विकास निर्माणसँग सम्बन्धित अधिकांस कुराहरु भारतसँग नै सम्बन्धित रहेको पाइयो । पूर्वाधार विकासको सन्दर्भमा भारतको राजधानी दिल्लीमा सडक सञ्जालको विकास रेल तथा मेट्रो रेल सेवा अति प्रभावकारी रूपमा विकास भएको पाइयो । दिल्ली सहरमा ट्राफिक जामलाई कमगर्नको लागि ठाउँ ठाउँमा सुरुड मार्ग र Flying Over रोडको व्यवस्था व्यवस्थित सहरी विकासको अवधारणा अनुसार योजनाबद्ध तवरबाट निर्माण गरेको पाइयो । शहर प्रदुषण नियन्त्रण गर्नको लागि सडकका छेउछाउ र खाली ठाउँहरुमा वृक्षा रोपण गरी सहरलाई हरियाली बनाएको पाइयो जुन हाम्रो काठमाडौं लगायत ठूला सहरहरुमा पनि अनुसरण गर्नु पर्ने देखियो । दिल्ली-आग्रा सडक निर्माण RCC प्रविधिबाट गरेको सडक ८ लेनको रहेको र सडक वरीपरी पनि पर्याप्त ठाउँ राखी Planning गरेको पाइयो जसले गर्दा भविष्यमा हुनसक्ने Traffic चाप समेतलाई ध्यानमा राखी निर्माण गरेको पाइयो । सडक निर्माण गर्दा हरेक ठाउँमा गुणस्तरीय प्रविधिको प्रयोग गरी निर्माण भएको पाइयो जुन निर्माण भएको धेरै समय सम्म पनि सडकको गुणस्तरमा कुनै खराबी नआएको देखिएको हुँदा सडक तथा अन्य पूर्वाधार निर्माण गर्दा दिगो विकासको अवधारणालाई आत्मसात गरेको देखियो । भारतको गुजरात शहर तथा अन्य क्षेत्रमा रहेको सडक तथा पूर्वाधार विकास पनि व्यवस्थित रहेको पाइयो । गुजरातको भुज शहरमा भएको भूकम्प पछिको पुनर्निर्माण भएका सरकारी भवन व्यक्तिको सामुहिक आवास तथा वस्ती विकास अतिनै प्रभावकारी रहेको पाइयो ।

भूकम्पबाट प्रभावित भएका व्यक्तिहरुलाई स्थानान्तरण गरी सामुहिक वस्ती विकास गरी व्यवस्थित रूपमा पुनर्निर्माण कार्य सम्पन्न गरेको देखियो । भूकम्प पछि निर्माण भएका घरहरु भूकम्प प्रतिरोधी प्रविधिबाट गरिएका छन् । सरकारको तर्फबाट उपलब्ध गराइएको अनुदान क्षतिको अवस्था र परिस्थिति अनुसार व्यवस्थित कानूनको निर्माण गरी ३ देखि ५ किस्तामा सहयोग रकम उपलब्ध गराएको पाइयो । सरकारी तथा सार्वजनिक भवन, अस्पताल जस्ता संरचनाहरुको निर्माण कार्य पनि भूकम्प प्रतिरोधी प्रविधिबाटै समयमानै सम्पन्न भएको पाइयो । पुनर्निर्माण कार्य गर्दा गुजरातको भुजमा नै Authority act निर्माण गरी सबै अधिकारहरु त्यही बाट नै प्रयोग गरी कार्य गरेको देखियो भने पुनर्निर्माण कार्य गर्दा सबै क्षेत्रका व्यक्तिहरु समर्पित भावबाट कार्यगरी पुनर्निर्माण कार्य गरेका र क्षतिको सर्वेक्षण गर्दा सामान्य त्रुटीहरु भएपनि त्यसलाई सुधार गर्दै लगेर साठे ३ वर्षमा नै निर्माण कार्य सम्पन्न भएको पाइयो । जसबाट नेपालले पनि त्यसको अनुसरण गरी पुनर्निर्माण कार्य अगाडि बढाउनु पर्ने देखिन्छ । भ्रमण कार्यक्रममा नेपाल भारत विचको दुई देशको सम्बन्ध, राजनीतिक आर्थिक समसामयिक मामिला आदि विषयमा भारतका प्रमुख व्यक्तित्वहरुसँगको भेटवार्तामा नेपाल-भारतको सम्बन्ध र विकास निर्माणका कार्यहरु नयाँ आयामका आधारमा सञ्चालन गर्नु पर्ने कुरामा भ्रमणको छलफल केन्द्रीत रहेको थियो । भारतको गुजरातको भुजमा गएको भूकम्प पछिको पुनर्निर्माण सम्बन्धी महत्वपूर्ण जानकारीहरु अनुसूची - १ मा राखिएको छ ।

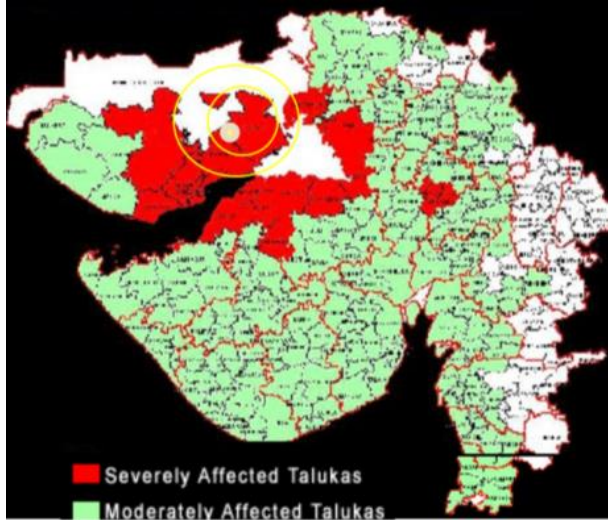
निष्कर्ष :

व्यवस्थापिका-संसद विकास समितिको मिति २०७३ आस २४ गते देखि श्रावण १ गतेसम्म भारतको भ्रमण सम्पन्न भयो । भ्रमणको क्रममा भारतमा भएको भौतिक पूर्वाधार विकास खासगरी सडक, विजुली, रेल सेवा, शहरी विकास मेट्रो रेल सेवा, तथा गुजरातमा भएको भूकम्प पछिको पुनर्निर्माण कार्यको अध्ययन अवलोकन गरेको थियो । समितिको भ्रमण कार्यक्रममा दिल्ली तथा गुजरातको पूर्वाधार विकास तथा पुनर्निर्माणको विषयका अतिरिक्त नेपाल भारतको

सम्बन्ध समसामयिक राजनीतिक विषयमा पनि व्यापक छलफल भएको थियो । भ्रमणका क्रममा भारतमा भएको विकास निर्माण कार्य व्यवस्थित तथा योजनाबद्ध तवरबाट अगाडि बढेको पाइयो । नेपालको विकासको तुलनामा भारतको विकास निर्माण कार्य अति नै व्यवस्थित, प्रभावकारी तथा योजनाबद्ध तवरबाट गुणस्तरीयकार्य योजना अवधिमा नै सम्पन्न हुने गरेको पाइयो । नेपालले पनि अब देश विकासको लागि छिमेकी राष्ट्र भारतको विकास प्रकृतिलाई अनुशरण तथा अवलम्बन गरी योजनाबद्ध तवरबाट विकास निर्माणका आयोजनाहरु छनोट गरी समयमानै सम्पन्न गर्ने गरी विकास निर्माण सम्बन्धी कार्य अगाडि बढ्नु पर्ने देखिन्छ ।

अनुसूची-१

भारतको गुजरात प्रान्तमा सन् २००१ मा गएको भुकम्पबाट भएको क्षति र पुनर्निर्माण सम्बन्धी संक्षिप्त विवरण :

Gujarat Earthquake - 26 January 2001

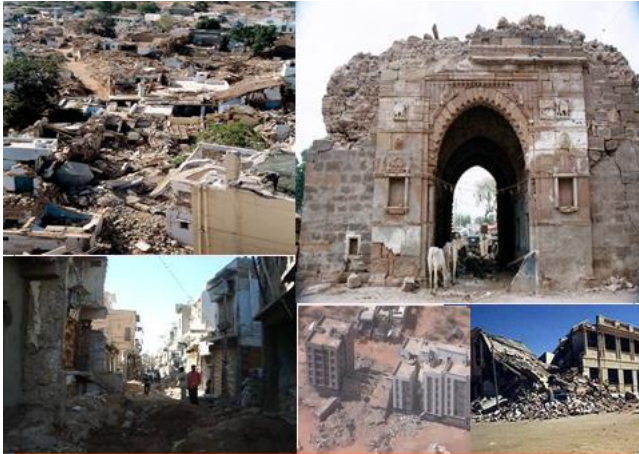

Earthquake of Magnitude 6.9 on Richter Scale

Epicenter - Chaubari Village, North of Bhachau, Kutch

- One of the Worst Earthquakes in the last 180 years - 21 out of 25 District Affected
- Over 10 Million People Affected
- 7,633 Villages Adversely Affected, 450 Villages Flattened Totally
- Reported Lives Lost 13,805
- 167,000 Persons Suffered Injury
- Over 2,22,035 Houses Completely Destroyed and 9,17,138 Houses Damaged
- Over 300 Hospitals Destroyed
- Over 10,000 Small and Medium Industrial Units went out of production
- 50,000 Artisans lost their Livelihood
- Around 5 million people needed to be given Immediate Relief all over the State

....that too in the wake of two consecutive years of Drought.

Emergency Response

- 28 Senior IAS Officers along with 107 Other Administrative Officers supported by 3,000 Police Staff, 12 Companies of SRP and 2,500 Home Guards deployed in the Affected Areas
- A Police Officer and a Revenue Officer posted at every cremation ground for identifying dead bodies
- 2,104 Technical Personnel, 6,213 Non Technical & 13,355 Labourers were deployed in the affected areas
- 1,152 JCBs Cranes, 543 Bull Dozers, 2,853 Dumpers and Trucks and 901 Gas Cutters deployed in affected areas
- 1,67,000 Injured Cases treated of which 19,000 were of serious nature. Surgeries Performed in Makeshift Arrangements
- Serious Cases Airlifted from Bhuj for special treatment to Mumbai, Pune and Other Centres
- 46 specialist with 183 Medical Teams operationalized in 24 hours for Medical Assistance in Bhuj

अनुसुची-२

भारत भ्रमणसँग सम्बन्धित केही तस्वीरहरू

भारतीय विदेशमन्त्री सुशमा स्वराजसँगको भेट

गुजरातको भुजमा गएको भूकम्पबाट भएको क्षति तथा पुनर्निर्माण सम्बन्धी ब्रिफिङ कार्यक्रम

भूकम्प प्रभावित बालाबालीकाको लागि पुनर्निर्माण गरिएको विद्यालयको अवलोकन

